

1749-50 Om Gudhjem og Melsteds købstads-tanker.

Transskription af originaldokumenter i sagsmappe fra Landsarkivet, Kbh N. Jagtvej 10,
modtaget 7 okt 2014 i indscannet form fra direktør Jesper Vang-Hansen.

Mappen består af 1 forside og 36 sider originale, håndskrevne sider, og udgør 9 aktstykker (I - IX), VII.a. med 3 påtegninger (VII.b., c., d.):

Aktstykkernes dato-orden i sagsmappen:

(mit) Nr.	Side i mappen og indscanning	Underskr. dato	Sendt fra:	Stilet til:	Senere påført skrivelser:
-	01		(Sagsmappe - omslag)		
I	02-07	27 aug 1749	Gudhjem	Kongen	Lit B.
II	08-09	7 apr 1750	Frisenvold	Kongen	
III	10-12	8 jul 1750	Gudhjem	Grev Reventlow	
IV	13	?	intern notits		
V	14-15	?	Internt notat		Lit C.
VI	16-19	12 mar 1749	Gudhjem	Kongen	
VII.a.	20-21	24 feb 1749	Gudhjem	Christiansø	
VII.b.,c.,d.	22-23	25 feb 1749	Christiansø	Påtegning til Gudhjem	
VIII	24-30	9 maj 1749	Svaneke	Kongen	
IX	31-37	10 nov 1749	Rønne	Grev Reventlow	No 43

Aktstykkerne i underskrifternes dato-orden:

Nr.	Underskr. dato	Sendt fra:	Stilet til:	Henviser til:	Senere påført:
VII.a.	24 feb 1749	Gudhjem, Christen Hansen	Christiansø		
VII.b.,c.,d.	25 feb 1749	Christiansø, kommandant Neuspitzer m.fl.	Påtegning	VII.a.	
VI	12 mar 1749	Gudhjem, Christen Hansen m.fl. Supplique	Kongen	VII. b., c., og d.	
VIII	9 maj 1749	Svaneke, Henning Rasch m.fl. Erklæring	Kongen	VI	
I	27 aug 1749	Gudhjem, Christen Hansen m.fl. Replique	Kongen	VIII	Lit B
IX	10 nov 1749	Rønne, amtmand Urne. Indstilling.	Grev Reventlow	I , VIII , V	No. 43
V	(Nov 1749)	Ekstrakt af relateret sag i 1694		Fra Rønne Amtstue?	Lit C.
IV	(Nov 1749)	intern notits om relateret sag i 1710		Fra Rønne Amtstue?	
II	7 apr 1750	Frisenvold, (Grev Reventlow). Indstilling.	Kongen	VI, IX, VIII , I	
III	8 jul 1750	Gudhjem, Christen Hansen m.fl. Supplique	Grev Reventlow	Anmodning fra Grev Reventlow af 4 jul 1750	

- a. Det formodes med sikkerhed, at sager stilet til Kongen er gået ad kommandovejen: Gudhjem - Amtmanden - "Regeringsrådet" - Kongen.
- b. Det formodes også, at alle generelt har været bekendt med indholdet af aktstykkerne V og IV, om Kongens beslutning i 1694 og forelæggelse for Kongen i 1710 om Gudhjems privilegier og "ægter". Disse aktstykker er formentlig udarbejdet/noteret hos amtmand Urne før 10 nov 1749 på baggrund af amtsstuen kopi af kongens beslutning af 1694 og senere sagsbehandling i 1710 ved amtet.
- c. Grev Reventlows indstilling (II) af 7 apr 1750 har vedlagt Supplique (ansøgning) fra Gudhjem (VI) og amtmand Urnes indstilling (IX) med bilag A, B, og C, som er:
- A: Svaneke's erklæring (VIII),
B: Gudhjems svar på Svaneke's erklæring (I).
C: Ekstrakt vedr. 1694 (V).

Sagsforløb:

Gudhjem havde ikke status som købstad - og har sikkert aldrig haft det - men.

- 24 feb 1749 starter Gudhjem sagen med at søge Christiansø's (kommandant, vicekommandant, forvalter og præst) støtte.
- 25 feb 1749 Gudhjem får Christiansø's positive påtegninger dagen efter.
- 12 mar 1749 ansøger Gudhjem Kongen om at få købstadsrettigheder. Det antydes i 6., at denne ansøgning straks blev fremsendt af amtmand Urne, og at Grev Reventlow derpå har bedt om yderligere bemærkninger fra Bornholm.
- 9 maj 1749 fremsender Svaneke en erklæring til Kongen (via amtmand Urne) om ikke at give Gudhjem købstadsrettigheder.
- 27 aug 1749 fremsender Gudhjem bemærkninger (Replique) til Svaneke's erklæring til Kongen via amtmanden.
- 10 nov 1749 fremsender amtmand Urne hele sagen til Grev Reventlow.
- 7 apr 1750 skriver Grev Reventlow indstilling til Kongen med anbefaling om ikke at give Gudhjem købstadsrettigheder.
- 4 jul 1750 Grev Reventlow har et møde med delegationen fra Gudhjem, formentlig i Rønne og sammen med amtmand Urne. Grev Reventlow beder om en skriftlig erklæring.
- 8 jul 1750 fremsender Gudhjem til fra Grev Reventlow yderligere oplysninger om Gudhjem boernes næring og årsagen til ansøgningen.
- ? Kongens afgørelse. (Jeg har pt. ikke fundet denne i arkiverne, hvis den overhovedet findes)

Gudhjem fik dog ikke status som købstad - men se sidste side.

Transskription

Generelt:

- Originalerne er meget vanskelige at tyde, og visse steder nærmest umulige (angivet ved ... og/eller ?), men formålet med og indholdet af skrivelserne fremstår dog ganske klart. Se for flere af akterne mit efterfølgende forsøg på omskrivning af akterne til moderne dansk.
- Underskriverne og personer nævnt i skrivelserne er forsøgt identificeret, og korte persondata er anført.
- Enkelte ord og begreber er forklaret.

Side 1. Sagsmappens forside.

Dagsværk Gudhiem, ca 1749 - 1750. *Stempel:* Landsarkivet, København Ø, Jagtvej 10

Herefter i kronologisk orden:

VII. a. Side 20 - 21, 2 sider. 24 feb 1749. Anmodning om støtte.

Fra Christen Hansen Tranberg til Kommandanten m.fl. på fæstningen Christiansø

Højædle og Velbaarne
Hr. Commandeur og Commendant
Hr Friderich Neuspitzer
Samt
Velædle og Velbyrdige, Velærværdige og
vellærde, velædle, Eder og velagte
samtidig velbetroede Militair og Civill
betiente paa fæstningen Christiansø
Højst Respectire Velyndere !

leg underskrevne Christen Hansen af Gudhiem
har paataged mig som formand allerunderdanigst
at Solicitere (*anmode*) om Kongl. Mayst. allernaadigst Prive-
legium for Indvaanerne i Gudhiem og Melsted
paa Bornholml. Thi det er de højst Respectire
Velyndere bekiendt at naar hans Kongl. Mayst.
ægter fra Bornholml til eller fra fæstningen
forrefalder maae vi gjøre samme uden Ringeste
betaling /: som vi og efter allerunderdanigste pligt giver
favoritter :/ endskiøndt vi naar seig hans Mayst
affairer forrefalder ofte maae seigle og efterlade
vor eget nærings brug, for hvilket og hans
Kongl. Mayst. efter fæstningens lods Reglement haver
forundt de udi fæstningen Christiansøes havn
landet Bornholm vedhørig skibe dend Preference
at naar de for dend første gang de indkommer
betaler de sædvanlige havne-penge, ere de om
de oftere indkommer naar de ei imellem haver
lossed? eller ladt, forskaaede for videre skat
betale, men denne allernaadigste friehed som for
vores ægter er given, nyder de andre byer her paa
landet frugten af og vi som boer i Gudhiem og Melsted
og forretter arbeidet haver aldelis intet derved
siden vi ei haver kiøbmands-fartøj, desuagtet
seer vi dog og maae forneme af de næste kiøbstæder
deris indvender for vores? liden næring; Saa vi
ligesom ere nød til at gjøre allerunderdanigste
ansøgning om frieheds nydelse som andre kiøbstæder,
hvilket om det allernaadigst maatte behage hans
Kongl. Mayst. os det forunde vilde falde fæstningen
fordelagtigere end nu, thi ihvorvel vi som det er
de højst Respectires velyndere bekiendt, aarlig indfører
det meste som af høje og nedrige tiltrænges til Provi-
antæring /: Saa vil det dog naar hans Kongl. Mayst. herudi
allernaadigst Bønhører os blive mere favorabel; thi
gunstigste velyndere og Patroner, naar vor tilførsel
som fra nærmeste stæd herved fæstningen Considereris
og dend besynderlighed ei denne for andre Bornholms byes
indvaaner er paalagt og forretter betenkes, saa ere
vi jo de som enhverver de andre friehed for deres
fartøj, men ej selv tilladt at føre drekede vahre (*drikkevare*)
hi (*hid?*): øll eller Brandevin her til fæstningen hvormed
kunde falde noget til Reprevalie (*forbyggelse?*) imod vor tyng (*forpligtelse*), men
alleene maa føre de andre fornødenheder. Som

da til dette Privilegium at søge, udfordres de
høje velynderes Attestata, Saa er hermed min un-
derdanigste begiering at de Separatim (*hver især*) viede gun-
stigst teigne Deris forklaring om foran skrevne
omstændigheder, samt hvad meere de gunstigst maatte
erindre og er vidende at indvaanerne i Gudhiem og
Melstæd favoricerer (*begunstiger*) fæstningen, hvilket alt til vores
ansøgnings Bønhøring kunde tiene os til Recommen-
dation. Jeg udbeder underdanigst De gode velynderes
Assistance, og lover med største Submission
højest Respective Velynderes

underdanigste og tjenesteskylidige
tienere

Christen Hansen

Gudhiem paa Born-
holm, den 24de febr 1749/

På moderne dansk:

Som formand i Gudhjem vil jeg ansøge Kongen om købstadsrettigheder til Gudhjem og Melsted.
Når Kongen pålægger os transporter til fæstningen, er dette, som de eneste på Bornholm, uden ringeste betaling og ofte forud for vores andet arbejde. Imidlertid skal alle skibe fra Bornholm efter Christiansø's Lodsreglement kun betale havnepenge en gang per last, selvom de ofte må sejle flere gange på grund af vejret. Dette giver en fordel til Bornholms købstæder, som har større skibe end vi. Alligevel klager disse købstæder over den lille handel, som vi har i forbindelse med transporterne, idet de mener, at handel (*specielt med øl og brændevin*) med Christiansø skal gå via købstæderne. Derfor ser vi os nødt til at ansøge om købstadsrettigheder, hvilket i givet fald også ville være til fordel for Christiansø, idet det jo er os, der ligger nærmest og foretager den meste transport mellem Bornholm og Christiansø. Især ville - ud over andre fornødenheder - en tilladelse til at sælge øl og brændevin lindre på byrden af vore forpligtelser over for Kongen.
Derfor anmoder jeg om Deres erklæring om fordelene ved vores samarbejde, hvilket ville være en anbefaling af vores ansøgning.

Underskriveren:

Christen Hansen Tranberg, 1710 - 1786, ID: G15, døbt i Gudhjem, fisker, formand og kirkeværge i Gudhjem, begravet i Gudhjem. Han var ældste søn af Hans Nielsen Tranberg, 1670 - 1737, smed og kirkeværge i Gudhjem, gift med Mette Christensdatter Holstboe, 1688 - 1778, datter af Christen Christensen, før 1665 - 1709, mestersmed på Christiansø, afløst af sønnen og senere sønnesønnen som mestersmeden på Christiansø. Hans Nielsen Tranberg er efter bornholms historieskrivning fra Skåne og grundlægger af fiskerslægten fra Gudhjem.

VII.b. Side 22, 1 side - påtegning på ny side til ovennævnte aktstykke. 25 feb 1749. Fra Kommandanten på Christiansø tilbage til Gudhjem.

Paa forrestaaende Christen Hansens begiæring, kand
ieg attestere at byen Gudhiem hvorved Melsted lig-
ger ere begge de nærmeste og bekvemteste stæder
som tilfører fæstningen det meste baade hvad Civiil
og militair betientere kand behøve, saa og til
de for udi fæstningen værende fattige mand-
skab af Artilleriet, Chaloup-Holdere, og Soldatesquen #)
gør enhver undsættning; maa og naar hans
Mayst. laster forrefalder fra eller til Bornholm
samme allene gøre og ingen andrer af
Bornholms kiøbstæds indvaanere: for hvilken
deres umage fartøjerne udi de andrer kiøb-
stæder, som indmet i Lods pengenes betaling
er modereret, thi i disse smaa byer er ej kiøb-
mænds fartøjer; Saa ieg vilde ønske at det
allernaadigst maatte behage hans kongl: Mayst.
at bønhøre deres allerunderdanigste andragende
da fæstningen derved i adskillige maader kun-
de ventes bedre af berørte byers indvaanere
favoriseret endnu at blive. Christiansø d. 25de

Friderich Neuspitzer, kommandant til slutningen af 1749 på fæstningen Christiansø. Begravet 2 jan 1750 på Christiansø.

#) Soldatesquen: Gammel betegnelse for soldaterenhed til vagttjeneste på et skib. Her menes garnisonskompagniet. Forsvaret.dk: "Dansk militærhistorie i Grønland kan føres tilbage til Hans Egedes tid, da man udstationerede "soldatesquer" bestående af en sergent og tolv menige i kolonierne til beskyttelse mod plyndringer fra udenlandske hvalfangere."

På moderne dansk:

På Christen Hansens omstående begæring kan jeg attestere, at Gudhjem og Melsted tilfører os det meste, som fæstningen behøver (til civil- og militærbetjente, samt det fattige mandskab ved artilleriet, chaluppen og kompagniet). Desuden er det alene Gudhjems opgave at overføre Kongens forsyninger til fæstningen. Dette til trods for, at byen ikke har handelsskibe, for hvilke købstænderne har de samme fordele i.h.t vores lodsreglement som de mindre både fra Gudhjem og Melsted. Jeg anbefaler derfor, at Deres ansøgning (om købstadsrettigheder) til Kongen imødekommes, idet fæstningen også derved vil have fordel.

VII.c. Side 22, fortsat - en fortsat påtegning. 25 feb 1749.

Fra Vicekommandanten og Proviantforvalteren på Christiansø.

At Gudhieme Byes beboere og derved liggende Melsteds, til vores og samtlig fæstningens indvaaneres livs og hold, besørger med største omhyggelighed og eftermueligste billighed, eenhver til sin huusholdning, eike? allermeste Indkøbt, alle slags korn vahre, Slagter qveg?, Smør, brænde, forring til qvæg? med videre, men endog saa mange gange, efter vores trang, I meget haart og ubeqvemt Veirligt, varer deres ? livsgoeds? over Siøen, for at tilkiendegive Deris Reedeboonn tjeneste imod os, og saaledes viser os, at vi, som ikke kand komme videre end paa det stæd vi boer, haver dem hørlig fornøden; dette er den attest vi sandfærdig bør meddele manden Christen Hansen fra Gudjem. Der-næst kand ieg Proviantforvalter Fuglsang, i ald sandhed bevidne, at naar noget Indfalder til Deres Kongl. Maist. tjeneste, enten med breve og budskaber til Bornholms Amtstue, eller derfra hertil, saavelsom og naar penge til Garnisonens afbetaling skal hentes, eller i andre, til højstbenæfnte Deres Maist. tjeneste, henrørende ting: viiser de dem aarvaagene med deris befordring baade til vands og lands, ja ganske frivillige og oprigtige, til det de bør giøre, efter Deris allerunderdanigste Pligt. Datum Christiansøe ut supra -

C. H. Stiboldt

Andreas
Fuglsang

Casper Henrik Stibolt, 1692-1779, garnisonskaptajn på Christiansø fra 1724, major 1749, kommandant fra 1750 efter Neuspitzer.

Andreas Fuglsang, - 1749, proviantforvalter fra 1743 på Christiansø. Død i Åkirkeby 31 jul 1749.

På moderne dansk:

Gudhjem og Melsted forsyner velvilligt og med største omhyggelighed samt billigst muligt fæstningens husholdningerne med alle slags kornvare, slagtekvæg, smør, brænde, dyrefoder, med videre, så ofte det er fornødent og i al slags vejr. Vi kan således attestere over for Christen Hansen, at Gudhjems forsyningstjeneste er af største nødvendighed for fæstningens indbyggere.

Desuden kan jeg, forvalter Fuglsang, bevidne, at Gudhjem i Kongens tjeneste på bedste måde besørger post og pengeforsyning samt andre tjenester til og fra amtstuen i Rønne.

VII.d. Side 23, 1 side - fortsat påtegning på bagsiden af ovenstående. 25 feb 1749.

Fra præsten på Christiansø.

Det kand ieg med sandhed attestere, at Gudhieme- boer frem for alle indvaanere udi Bornholms andre købstæder haver været mig mest assistelige og behielpelige nu udi 19 aar, ieg her paa fæstningen har været, til alt hvad ieg haver behøvet til nødvendig livs og hold at indkøbe og forskaffe, saa ieg gierne ønskede, de maatte finde naade for Majestæten til bønhring paa Deres ansøgning.

Christiansøe datum ut supra

T From

Thomas Jacobsen From, 1699-1771, præst på Christiansø fra 18 jun 1730 - 29 sep 1756, hvor han forflyttedes til Klemensker.

På moderne dansk:

Jeg attesterer herved, at Gudhjems indbyggere frem for indbyggerne i alle Bornholms købstæder har været mig mest behjælpelig i alt, hvad jeg har købt og anskaffet til livets ophold gennem de 19 år, jeg har været på fæstningen.

VI. Side 16 - 19, 4 sider, 12 mar 1749. Ansøgning/ Supplique.
fra Gudhjem til Kongen

På stempelpapir:

No. (håndskrift) 490 (?måske 4190).

Stempel: No. 20 - Krone, Fr5, Rigsvåben, 1749 - Fire og Tyve Skilling (gjort gyldig med 2 signaturer)

Stormægtigste Monarch
Allernaadigste Arve-Konge og Herre!

Vi fattige Indvaanere af Gudhiem og Mehlsted paa Bornholm fremkommer hermed allerunderdanigst som nødlidende for Deris Kongl. Mayst. allernaadigste Krone, med allerunderdanigste Bøn: at som Gudhjem og Melsted der nu ikkun ansees som fiskeleje og begge haver sammen en kirke og præst som annexerit ved Østerlarscherssogn, og giver aarlig efter skyldighed Præste Retighed, desuden til kirken, hans Kongl: Mayst. quartal samt smør skat; mens i mangel af vores købstads frihed som nemlig os i de ældre tiider har allernaadigst været meddelt, og dog nu vi finder, bliver os formeent Brygning og Brendning til udsælgning med merre: hvormed vi fattige undersaater /: der efter medfølgende allerunderdanigste Attestata fra fæstningen

(Nederst på siden, tilføjet senere: pre., April)

Christians-øes Commendant, Major, Proviant-forvalter og Præst gjør baade Deris Kongl. Mayst. ægter med Penge og Proviant naar fornøden gjøres efter allerunderdanigste pligt imellem begge stæderne, saa og give undsætning og tilførsel med det meste fæstningen tiltrænger af Proviant om hvilket deris allerunderdanigste paateigning nærmere give forklaring :/ findes fornævned at vi ligesaa vel mae tilføre fæstningen øll og Brendevin hvor paa vi lidet Pund haver til næring som de andre sorter. Thi Allernaadigste Konge formedelst de Ægter vi udi Deris Kongel. Mayst. affaires aarlig forretter, derfor er alle landets fartøjer, ved Christiansøes Lods-Reglement allerunderdanigst befried at naar de første gang de i fæstningens havn indkommer betaler havne Penge, naar de ei imellem haver været paa ladds? eller l. pends? og for Contraire vind atter søger havnen, Contentærer de ei videre noget; men vi fattige undersaater som i denne tilfælde alleene paa byrdes og efter allerunderdanigste skyldighed forretter ægterne haver ei købmands fartøj men ikkun aabne baade, saa de andre byer her paa landet nyder frugten af det vi Strabutzerer fore.

Saa Allernaadigste Konge, saa gierne som det er fæstningen Christiansøes betiente og indvaanere deris allerunderdanigste ønske, langt allerunderdanigere nedfalder vi Deris Kongl. Mayst. ringe undersaater med allerunderdanigst bøn at disse 2de Byer Gudhiem og Mehlsted som efter for berørte forklaring haver een kirke

og præst, allernaadigst maatte bevilges kjøb-
stads frihed paa det vi fattige undersaatte
udi vores liden næring maatte faae desbedre
fortgang, dog allerunderdanigst udbede vi os
denne frihed ei paa anden maade, end at vi som
liger under østerherret maa herefter som Borgerne
sortere under Svanniche byes Rætt og Jurisdiction .

Naar denne Deris Kongl. Mayst. allernaadigste
frihed os forundes - tilbyde vi os og at svare? de
vedbørlige Contributioner efter allerunderdanigste skyl-
dighed som for kjøbstad frihed og allerunderdanigst
maatte paalægges og tilkommer at udskrive /: undtagen
hans Kongl. Mayst. allernaadigste os noget vil modere-
re for ægterne.

Allernaadigste Konge
Deris Kongl. Mayst. høypriseligste Regimente
og allernaadigste omsorg for sine fattige under-
saatter gjør os det faste haab, at som denne vores
allerunderdanigste ansøgning baade hensigter til
fæstningen Christiansøes indvaaneres beste, saa
og til os fattige Gudhiems og Melsteds indbygges
velstand, saa venter vi og een allernaadigste
Bønning. Byen Gudhiem er efter Spargement (*forlydende, rygte*)
dend ældste af de andre Byer her paa landet, og
Gud allernaadigst har forundt dels af os dend
fattige Evne, saa og forenellig villie, at naar
os Borgelig frihed allernaadigst forundes, vil
vil gierne som andre kjøbstæder udrede vores
afgifter efter forreskrevne omstændigheder;
Thi det finder? os meget besværlig at vi som
efter omskrevne beskaaffenhed haver een kirke
og præst, og i forrige krigstider med liffsar-
lighed for de fiendske skibe maatte giort
ægter til fæstningen, og samme endnu som for-
berørt med penge og proviant fra Bornholms
forretter, skal frem for de andre Byer
her paa landet ansees som et fiske-leje
og i dend tilfælde som Bønder. Paa
heele Bornholms er ingen Bye som
haver deris egen kirke, der jo haver
kjøbstad rettighed, uden vi fattige under-
saatter, som saaledes hidtil har maattet
underligge. Vi venter underdanigst
Deres Kongl. Mayst. allernaadigste Bøn-
ning - til kjøbstads Previlegiums Nydelse
og med livs og blod til sidste døde minute
lever

Deres Kongl: May-

Gudhjem
paa Bornholms
d. 12de Marti
Ao 1749:

Allerunderdanigste
og
ringe undersaatte
og
tienere

Paa egne og med-Indvaaneres
vegne

På moderne dansk:

Gudhjem og Melsted er fiskelejer og har fælles kirke og præst som anneks til Østerlars sogn. Vi betaler vores præst og kirke, samt kongens kvartals- og smørskat, men må alligevel ikke sælge øl og brændevin, fordi vi ikke har købstadsrettigheder, hvilket vi havde i ældre tider.

Vi vedlægger attester fra kommandanten, majoren, forvalteren og præsten på fæstningen Christiansø om vores udførelse af pålagte opgaver for Kongen samt om vores forsyninger til fæstningen, som omfatter næsten alt, der er behov for. Vi mener, at vi også burde have tilladelse til at forsyne fæstningen med øl og brændevin.

Alle skibe fra Bornholm skal efter Christiansø's Lodsreglement kun betale havnepenge en gang per last, selvom de ofte må sejle flere gange på grund af vejret. Dette var formentlig kun tiltænkt Gudhjem på grund af de af Kongen pålagte opgaver, men det giver nu en fordel til Bornholms købstæder, som har handelsskibe, medens vi kun har mindre, åbne både.

På ovenstående baggrund anmoder vi nu om at måtte få købstadsrettigheder, eller i det mindste at modtage borgerskab under Svaneke bys ret og jurisdiktion.

Vi vil selvfølgelig underlægge os alle de pligter, som et sådant borgerskab medfører, idet vi dog forventer en modregning for de opgaver for Kongen, som vi allerede udfører uden betaling. Vi undlader desuden ikke at anføre, at Kongens imødekommenhed også vil være en fordel for fæstningen Christiansø.

Vi ønsker at fremhæve, at Gudhjem efter forlydende er den ældste by på Bornholm, som både har kirke og præst, og at vi under forrige krig med livsfare fra de fjendtlige skibe løste vores transportopgaver til Christiansø. Derfor bør vi ikke i forhold til de andre byer på Bornholm, hvormed vi finder os ligestillet, forsat blot anses som et fiskeleje og bønder.

Christen Hansen Tranberg, 1710-1786, ID G15, fisker, Gudhjem, se VII.a.

Niels Andersen, 1707-1780, ID G32, fisker, Gudhjem

Peder Pedersen, 1704-1768, ID T077, fisker, Gudhjem, bror til nedenst.

Christen Pedersen, 1701-1771, ID G03, fisker, Gudhjem

**VIII. Side 24-30, 8 sider, 6 maj 1749, Erklæring.
fra Svaneke til Kongen**

Allerunderdanigst
Erklæring.

Efter høiædle og velbaarne hr Amtmand Urnes skrivelse, til Svannicke bye-foged ædle og velviise Erich Muule, angaaende: at hand tilligemed nogle af byens indvaanere, skulde give deris udførlig forklaring og betænkende, over Gudhiem og Melsted fiskeleiers indvaaneres allerunderdanigste Supplique af 12te Martii sidestelende, om købstæd frihed og Borgerskab med Svannicke Borgere, have vi underskrevne på egne og Borgerskabets veigne paataget os allerunderdanigst at forestille Eders kongelig mayestæd til allernaadigst overveie og betragtning

1. at det er os ubeviist om Gudhiem fiskerleie nogen tiid har havt købstæd Privilegier, ligeleedes om same er den ældste bye her paa landet: Ti endskiønt det vel fortælles, at Borres /: efter hvilken der siges at landet skulle have sit navn :/ skulle have landet ved Gudhiem, da hand søgte efter land i østersøen, og af den aarsag kaldet stæden Gothiem, samt der anlagt Collonie eller købstæd, hvoraf Supplicanterne slutelig tager deris paabe- raabende ælde, saa forbigaar dog de got folk, et anhang af same fortælling, nemlig at Gudhiemerne siden for forseelsers skyld, skal have misted de Privilegier, som de nu siiger at være dennem frakomen; hvorom alting ere saa er dog Gudhiem nu et fiskerleie og Melsted et par Bøndergaarde, fra en umindelig tiid af, som bruger, denne købstæd i særdehleshed, een meget fornærme-

lig handtering, hvilket deris formeente favorable attester til deels udviiser. Thi allernaadigste konge ! skulle det være fiskerleiene tilladt, at brøgge øll og Brænde Brændeviin til udsahl, og opkiøb hos bonden, hvad hand efter loven og de allernaadigste andordninger bør føre til kiøbstæden, hvilket Suppicanterne klager over at blive dennem formeent, saa kunde ingen kiøbstæd blive ved magt.

2. Sae maatte det allernaadigst considereres, at har paa dette lidet land er syv virkelige kiøbstæder, nemlig Rønne, Nexøe, Svannike, Hasle, Aal kirkebye, Sandvig og Allinge, item? at disse? kiøbstæder ligger saa beleilig omkring paa landet, at ingen bonde i det allerlængste kand have toe miile veis at vise did, efter deris behøvende kramvahre, altsaa en for i henseende til landmanden, efter vores allerunderdanigste mening, ingen nødvedighed, til at Gudhiem skulle være kiøbstæd, og i henseende til kiøbstæderne, var det overflødig, og til fornærmelse, eftersom den liden næring kiøbstæderne haver endnu derved blive meget mindre, fornemelig denne liden bye Svannike, som haver Nexøe paa den eene side ike een miil veis herfra, og dersom nu Gudhiem med? allerunderdanigst forhaabning, skulle nyde kiøbstæd frihed, da kom same paa den anden side paa halvanden miil nær, og derved blev gandske indkneben og undertrygt, ei at tale om hvad indpas dette Børgerkab dagligen liider udi deris næring og brug af de mange omkring liggende fiskeleier, hvoriblandt Gudhiem er den største og farligste; ti det er dem ike nok, at de imod de allernaadigste befalinger og øfrighedens andordninger foretager sig selv at brøgge og brænde til udsahl og at indføre til Christians-øe, men de tør endogsaa understaae dennem, at være bønder og andre der udi assister lige hvilket har givet aarsag til Processer i dese aaringer og for at undgaae dese uleiligheder, vord de nu endet middel uden at søge om kiøbstæd frihed og Børgerkab med os.

3. Indstiller allerunderdanigst til allernaadigst oveveielse, at der i Gudhiem holdes mange store Baader eller Eger #), som de her kaldes, paa een læste 1) (ca 2600 kg lasteevne) eller derover, der ideligen seiler imellem landet og fæstningen, men fornemeligen naar der kommer mange fartøire i havnen allestæds fra, som kand behøve Proviant eller andet som hos landmanden kand bekomes, da disse Gudhieme-boer flake landet om, for at indkiøbe lam, giæs, æg, smør og deslige, under pretext at det skal til fæstningens fornødenhed, men hvad fordel de derved ellers kand have, mueligens mod at tilbytte sig en eller anden slags vahre, hos skipperen eller andre paa fæstningen, vides ike, og at fæstningens betienter /: thi de gemeehne har Eders Mayestæts kost :/ skulle til deris huusholdning behøve saa meget, at det skulle kunde gjøre Dyrtiid i landet, er ike troelig, ike desmindre bliver der een utrolig mængde af allslags indført, hvorover det er et almindelig svar, naar kiøbstæd selv vil kiøbe noget hos en Bonde, i vor egn: saa meget kand vi faae i Gudhiem for søde vahre, lam, giæs, æg, smør, høns etc: bruger? selges? det ike. Allernaadigste konge at Gudhiemmiskerne? gjør enn tilstrækkelig leverance giver deris Patroner, de attestgivendes fauorable attester tilkiende, hvori de beeder saa meget om kiøbstæd frihed for dennem, om deres intention ike dermed sigter til andet, end assistance med huusholdnings sager, maae

de goede herre selv best viide, saavelsom hvem der forhandler det der inde som mere indføres end som til fæstningen behøves; men at denne Gudhiemers assistance som høit berømes af hr: Major Stibolt og Forvalter Fuglsang, snart bliver denne ringe bye til ruin og undergang, giver daglig erfarenhed tilkiende, og mangel fattig Borger suker derover, hvorfor vi

4. Allerunderdanigst haabe: at Eders kongelig Mayestæd heraf allernaadigst erfahrer, at den frugt, som Supplicanterne ike undsvare sig ved at siige, at kjøbstæderne nyder af deris strabutzer, som de kalder Ægter i deres kongelig Mayestæts adfares, ike er andet end, denne og de øfrige kjøbstæders virkelige forringelse og ruin; thi dersom de got selv ike gjorde dem større umage, og ike viste offter for profit og kjøbmandsskabs skyld, og at hendte salt og andet der inde, end de blive tilsagt at giøre Ægter, da hverken solte de saa mange sager eller reiste saa ofte der ind, enn eeniste Ege var dem meere end nok dertil, og ved vi ike om dese reiser, paa een eller anden maade jo bliver dennem got giort paa den kongelige amtstue, ti dersom det ike var deris men kjøbstædernes pligt, troer vi ike at de lettelig loed sig dertil beqveme; ei holler med vi om den frihed som ved lods Reglimæntet allernaadigst er forundt landets fartøier just skulle være for disse ægter; ti det er os ube-kiendt, dog synes det troeligere at det af de høisalige konger allernaadigst er forundt, efter allerunderdanigst ansøgning fra kjøbstæderne, siden her ike er nogen siker havn som i nøedsfald kand søges naar fartøierne af storm og uveir bliver tvungne tilbage igien som ofte skeer, mange gange paa een og same reise, og følgelig er det troeligst at denne allernaadigst forundte men af Supplicanterne misundte frihed, af denne aarsag allernaadigst er given landets fartøier, -

5. Er Gudhiem og Mælstæd halvanden miil langt her fra byen, og altsaa vilde det i den henseende medføre dennem og os mange uleiligheder, om de skulle efter deris allerunderdanigste ansøgning nyde borgerskab med os, saasom med at tilsige eller giør vagt; være taxcer borger, kiæmner, værger og over formyndere og deslige, foruden andre besværligheder, hvoraf intet andet kunde ventes, end ueenighed, disputer og Processer. -

6. Liden Melstæd er bøndergaarder og Gudhiem et fiskerleie som sorterer under øster herrets ting, saa har de same rettens betienter som vi, og ved vi ike af hvad aarsag de heller vil kalde dem bye-end herrets foged, det sidste falder dem lettere naar de haver sager til tinge end det første, men dersom de blev borgere med os, afgik skifte rettens betienter paa landet, der ved eendeel af deris allerunderdanigst tillagde indkomster, -

7. Var det at ønske at Supplicanterne i krigs tiid havde været saa omhyggelige med at forsyne fæstningen hvor de selv berømer sig, som de siden har været flittige med at opkøbe hos bonden, og indføre til fæstningen, det som kjøbstæd manden til sin underholdning mange tiider maae fattes, men det er dennem saavelsom det gandske land beviiste, at hvad leverants der i sidste krigs-tiid giørtes til Christians-øe, kom fornemelig her fra Svannike, og vedvarede endnu nogle aar der efter, indtil at de i Gudhiem og andre fiskeleier tiid efter anden

paa een og anden utilladelig maade har søgt at tilvende dennem denne fattige byes næring og brug, der siden merkelig har aftaged og forringet sig, og

8. Siden Gudhiem formedelst stædets situation, ike kand have store fartøi, end de omelte Eger, og de erhvervede attester giver dem saa farligt vidnesbyrd, item (*ligedeles*) bønfaller om kjøbstæd friehed for dem, saa synes det efter vores allerunderdanigste ringe skønsomhed, ligesom der imellem Supplicanterne og nogle af deris Patroner, attestanterne skulle være forstaaelse til negocie (*handel*), ike desmindre er saadant at befrygte, dersom de søgende Privilegier blev denem allernaadigst meddelt, eftersom biligheden derved blev begrundet; thi allernaadigste kongel at der til fæstningen komer mange fartøier som har kjøbmands vahre, er en bekiendt sandhed, at det er fæstningens folk allernaadigst tilladt, at maae kjøbe af indkomende fartøirer siges ligesaa at være, paa fæstningen er ingen toldbetienter, Gudhiemerne berømes i attesterne for at have giort stor assistance men dersom de maatte nyde den allernaadigst søgte kjøbstæd friehed, venter disse attestanter at Gudhiemerne og Melstædernes assistance endnu skulle blive meere favorabel, hid til dags er indført til Christians-øe af alle slags landets Producter saa de ike har fattes for kjøbstæds folks trang, her paa landet maae hentes søde-vahre andre stæder fra, skal da fæstningen vendte større eller meere favorable assistance, maae det være til overflød, men at lade det overflødige ligge var dem til skade og vahrenes fordervelse; thi kand vi ike troe at de vil deris egen skade, men fordeel, og saadan fordeel, om nogen understoed sig at søge eller trakte efter den kunde paa den eene side medføre Contrabande vahres indsnigelse og toldsvig baade med udgaaende og indkomende, og paa den anden siide kjøbstædernes merkelige skade og forringelse.

Saadant understaar vi os paa egne og medborgernes veigne allerunderdanigst at nedlegge for Deres kongelig Mayestæts Naade Hvoer med allerunderdanigst bøn og begiæring at same maatte tages i allernaadigst betragtning og overveiende, paa Supplicanterne ike end deris egne og mueligen andres med, ventende fordeel, skal betage os de allernaadigst meddelte kjøbstæd friheder og tilladelige næring og brug, men at fiskerleiet Gudhiem og Melstæd Bønder, allernaadigst maae vorde afviist med deris allerunderdanigst andsøgning, og derfor allernaadigst befahlet at endtholde dennem gandske og aldeles fra ald borgerlig næring og brug, Da fæstningen derved aldeles ikke vil afgaae udi deris behøvende tilførsel, og fattige borgerfolk erkomer til nøedtørstig ophold, for langt taaleligere priis end nu omstunder da enhver fiskeleie paa denne side af landet fast uden undseelse løber landet om at opkiøbe hvad de kand vente med fordel igien at afsette paa Christians-øe, og paa det at kjøbstevne? ingen upas skal skee, eller nogen utilladelig handling drives imellem landet og fæstningen, med en efter vores allerunderdanigste meening indted bædre? middel end dette: at det allernaadigst maatte behage Eders kongelig Mayestæd at befahle Comandanten paa Christians-øe, at have nøie indseende med de, saavel fra landet indkomende Eger og baade, at de indted indfører, uden

hvad som forsendes fra købstæderne, endten af
øll, brændeviin eller søde vahre og slagter qvæg, og at
de derfra gaaende, aldehyles indted købmandskab med
sig i land bringe af hvad slags det end være maatte;
ti derved betages baade Gudhiemerne og andre fiskeleier
at gjøre købstæderne indpas i deres næring og brug,
og naar indted fra fæstningen blev udført, saa kunde
ei heller noget i land bringes, som mueliges nu i
mangel af nøie visitation vel kand skee. Vii forbli-
ver udi allerunderdanigste Submission med liiv
og blod

Deres kongelig Maiestæts

Allerunderdanigste, troe-
pligtskyldigste arve undersaat-
ter og ringeste
tienere

Svannike på landet
Borringholm d 6te May
1749./.

Hening Rach(?), L: Sh: Müller
SHSuan
Jochum Sü..sen, Hans Güssen (?)
D. Kofod, Christen Pedersen

ieg kand tilstaae, det er en forar-
met Bye, og trænges paa alle
sider, det øvrige kand ieg, der er
forment ei milere mig udi, indstiller
aldting til min allenaadigste
Konge. Svan: d 6te Maj 1749

Erich Mule.

Bemærkning: Er ikke oversat til moderne dansk, da der ikke fremkommer meget nyt. Men Svaneke imødegår alle Gudhjems argumenter og anklager hårdt Gudhjem for ulovlig handel med Christianø, hvori Gudhjem hjælpes af ledelsen på Christiansø (major Stibolt og forvalter Fuglsang). Amtmand Urne anvender i stor udstrækning argumenterne i Svaneke-erklæringen i sin egen skrivelse, se IX.

Mit bedste bud på underskrivere:

*Henning Rasch, 1690-1773, stadskaptajn, gm Marie Marg. Jochumsdatter Thisen
Ancher Antoni Müller, 1718 - 1773, landsdommer, Svaneke, 20.Sg.Aaker, s.af Poul Antoni Müller, Aaker
S. H., (?)*

Jochum Sørensen, 1688-1758, Svaneke, SK 6 dec 1758 Sv2, gm Anne Pedersdatter, d.af Peder Espersen, 1.Vg.Rø, - 1731.

Hans Jørgensen Grønberg, skipper, Svaneke, gm Johanne Hansdatter Fyhn.

David Fredrik Kofoed, 1707-1767, Svaneke, s.af Herman Kofod Poulsen, - 1728, køb-og handelsmand i Svaneke.

Christen Pedersen, 1715-1780, løjtnant, Svaneke, SK 6 jul 1780 Sv3, gm Cathrine Davidsdatter.

Erik Muhle, 1681-1757, byfoged.

#) Gyldendal, Den store: På Bornholm blev ordet ege (æja) tidligere anvendt som navn på en ca. 7 m lang klinkbygget sejlbåd til havfiskeri.

1) Gyldendal, Den store: læst, gammelt mål for skibes lasteevne. Læsten, der var i brug allerede i middelalderen, var oprindelig defineret som et varierende antal tønner, idet antallet af tønner afhang af varearten. 18 tønner salt, 24 tønner rug, 28 tønner byg eller 32 tønner malt, altså kvanta, der må formodes at have vejlet nogenlunde det samme, var sat til én læst, skønt heller ikke tønnerne havde faste standardmål. I 1666 fastsattes en læst, senere kaldt trælest, på 4000 pund (2000 kg) for skibe, der sejlede træ fra Norge, og i 1672 en læst for andre varer, kommercelæsten, på 5200 pund (2600 kg). Når trælest var mindre end kommercelæsten, var det i erkendelse af, at det ikke var muligt fuldt ud at udnytte skibets bæreevne med en ladning træ. Læstetallet blev beregnet på basis af en opmåling af skibet, og helt frem til 1825 blev danske skibes læstetal ifølge en hemmelig instruks reduceret med en sjettedel, hvilket gav dem en fortrinstillig mht. havnepenge o.a. Læsten blev i 1867 afløst af den britiske registerton.

I. Side 2 - 7: 6 sider. Påført: Lit: B., 27 aug 1749, Replique Fra Gudhjem til Kongen

Stormægtigste Monarch
Allernaadigste Arve-konge og Herre!

Da vi underskrevne Gudhiems og Mehlsteds Indvaanere

haver ved allerunderdanigste Supplique af 12 Marti (*aktstykke VI*) søgt hos Deres Kongl. Mayst: bønfuldt om Kiøbstad frihed, eller allerunderdanigst tilladt vores Nærings brug som før, uden forrang af Svannicke byes borgere, og samme allerunderdanigste begiæring er allernaadigst her til landets Amtmand til besvaring eller undersøgning oversendt, hvilken atter fra Hr. Amtmand Urne til Svannicke Borgeres betragtning er levert.

Saa nedfalder vi atter for Deres Kongl. Mayst. naade igen med denne vores allerunderdanigste forklaring imod de Svannicke Borgeres Erklæring af 6te may Nest afvist: Da hvad Deris

1te. er angaaende at Gudhiemerne formedelst forseelse skal have mistet Deris Privilegier; da er det een ting som os, og muelig ligesom Dem ei u-vitterlig; mest Omfers? det forunderlig det De først melde: de ej ved vi haver haft kiøbstad-frihed, og dog derefter anfører at dend som forseelse Ere fratagen, saa Deres Kongl. Mayst. allernaadigst kand see at disse Svannicke Borgeres troe vaklende? i deris allerunderdanigste erklæring; Det De ellers melde at Mehlsted er paa bønder gaarde bestrider ej i Sandhed, men de contribuierer ligesom de der boer i Gudhiem ihen-seende til ægter og anden skat, og de fleste ernærer Dem ved Søen ligesom i Gudhiem haver og een kirke og een præst med os, som før udi vores allerunderdanigste Supplique er Demonstrerit, men at der er vel een som haver een bondestol udi nest vedliggende Sogne: Østerlarsker sogn kaldet, som hand Kureer?, er een Sandhed, ligesom een haelde af Svannicke byes Borgere, der haver mange saadane Bonde-stole, som de dyrker, og fører afgrøder straaed? til byen, og ligeleedes vel skeer ved andre byer har paa landet. Men det de anfører at om fiskelejer skulde tillades at Brygge øle og Brandt brandewin til udsal, ingen kiøbstad da kunde være ved magt; da allernaadigste Konge findes det jo at være een U-rimelig ting at kiøbstæderne allene skulde have deris næring af øl og Brandevins vare. og haver vi udi vores allerunderdanigste Supplique Bønfuldet at Deris Kongl. Mayst. allernaadigst vilde bevilge os dend frihed, thi med tilførsel paa fæstningen Christiansø af Alders? tiid haft haver, eller og os allernaadigst maatte meddeles kiøbstads frihed og give Contribution som andre kiøbstæder her paa landet, da Svannickeborgere og skulde sige det var et fiske-leje.

2. Kiøbstæderne herpaa landet var vel af navne som Svannicke borgere haver skrevet, men Sandvig og Allinge sorterer ved et bor-skab og een ræt, saa her paa landet er ikkun 6 borgerskab. Det de melder at landmanden eller bonden des aarsage og kand have noget at klage at de jo i det lengst paa 2 miile nær kand faae deris behøvende kramvahre ved vi allernaadigste konge ei om somledes er, thi bønderne nest væren? Svannicke og andre som boe øster paa landet ja? vel og af Svannicke byes egne borgere søger tit og ofte byen Rønne, der liger vester paa landet efter kramvahre og handel, Saa enten maa det ej findes hos Svannicke-boe /: siden og byefogden S- + Mule udi sin paateining melder at det er een forarmed bye :/ eller og de maa være u-billige i deris kiøbmandskab; med hvad sigte de melder at Gudhiem er af fiskerlejerne det farligste ved vi ei men at det er een sandhed at Svannicke borgere haver paaført nogle fattige af vores, medindvaanere Proces for faae poter brendeviins udsal, maae vi tilstaae. Aller naadigste Konge; og derfor allerunderdanigst nu som før indflyer? og bønfulder hos Deris kongl. Mayst. at vi allernaadigst af Høj-kongl: Clemence maatte vorde

tilladt at bruge vores lovlig næring som før uden hinder af Svanniche boe eller Despute med dem.

3 - End vi haver eendel Eger og derpaa til Deris kongl. Mayst. fæstning Christiansøe overfører Proviant, brende og hør etc: til de trængende er vist, hvorved vi paa een Reedelig maade kand fortjene lidt til hielp til ophold, vel og Assisterer søe farende folk som ligger i havnen og er nødtrængende med det vi kand afstædkomme /: og maae overføres :/ Hvad betaling vi derfor faaer, meener vi ei er Svanniche boes sag, helst Deris kongl. Mayst. haver Een Commendant paa fæstningen, som vel lader Observere at vi ei gjør nogen ulovlig handel Deris Mayst. Interesse til fornærmelse; og vides af eenhver som fæstningen er bekiendt, at de gemeene mænd /: hver af de fleste ere gifte :/ og kand føde sig kone og børn med dend kost Deris kongl. Mayst. dem allernaadigst bestaaer, saa de fleeste maae have undsætning fra landet og haver Svanniche boe ei bevistet os over, at vi haver gjort noget forprang (*ulovlig handel #*)) i landet, men køber for billigste priis vi som andre det Svanniche boe melder om de paa vores allerunderdanigste Supplique indhende Attesters favorabilitet af udgiverne og deris Aetention (*opmærksomhed?*), fornemelig navngivne Hr. Major Stibolt og Hr. forvalter Fulgsang falder meget forunderlig, at De imod slige brave og honete folk vildeligt?, da de dog ere Deris kongl. Mayst. eedsover (*edssvorne?*) tienerer, der gandske vist ei haver skrevet andet end sandhed, og det de kand forsvare.

4. Erfahrer Deris kongl. Mayst. allernaadigst at Bornholms købstæders fartøjer ere allernaadigst befriede for lods penges ydelse, naar de oftere end een gang ere een reise frem eller tilbage førend de imellem haver lastet eller lods søger Christiansøe havn, formedelst Egterer efter fæstningens Lods Reglement, saa samme ei skeer efter Svanniche Borgers wrange meening for havnenes? farlighed her ved landet, men hvad Ruin de andre købstæder af vores Strabutzer haver ved vi ei, ei heller ved vi hvorledes de gode Svanniche Borgere kand sige at een Ege var os nok om det ei var om vores Profit at gjøre, da det dog kand bevises at 9 Eger tillige haver været paa Deres Mayst. Ægter med mandskab og Proviant til fæstningen. Det var og een misserabel tilstand for os om vi havde ikkun een Ege, da vi de fleste ere fiskere, og ved søen skal fortjene brødet, Det ægterne os paa amtstuen bliver godtgjort er deris formeenende, men det er os ei bleven bekiendtgjort hvorleedes, uden det Decourteris i vores skat, som vi dog ei ved; Over alt maae vi have baaderne i stand efter allerunderdanigst skyldighed at naar de forlanger til hans Mayst. tjeneste de med mandskab er Parat. og derimod Svaniche boe alleene haver Een Eege, hvorvidt vilde det vel allernaadigste konge strække enten at gjøre ægter om behøvedes eller besørge fæstningen med hvad fornøden gjøres.

5. Hvad Gudhien og Mehlstedts lengde fra Svanniche betreffer og dend u-leilighed Svannicheboe skriver om vilde flyde om vi fik Borgerskab med Dem, da falt det af sig selv, thi vagt betreffende der er mange af landsens indbyggere som haver langt lenger til sin Post, end og af os, som deels er ved Soldateschen, og maae holde vagt i Rønne, som er halv tredee miil fra os, taxere

borgeriet belagende da falder samme ikkun eengang om aaret ved Nye aar, var og let over vundet, værger og formynderskab er staaende og kand ligesaavel her som i Svannike af os antages, saa formedelst slige ting ey kunde falde u-eenighed eller Processer, her paa landet er og Byerne Allinge og Sandvig som ligger vel saa langt fra Hasle som vi fra Svanniche og dog sorterer under een Byefoged og -skrivere, saa og Aakirkebye der ligger ogegefehr (*tysk: ungefähr*) 2 mile fra Nexøe og haver een byefoged tilsammen; naar vi saaledes af Deris kongl. Mayst. allernaadigst maatte bevilges dend frihed saavidt Rettens Middel betrefte at sortere under Borger Rætt som af Svanniche Byefoget og Skrivere kunde behandles vil vi allerunderdanigst om det Deris kongl. Mayst. saaleedes allernaadigst befaler selv holde Borgerskabs Compagnie og vagt, da Commendanten højædle og velbaarne Hr. Jürgen Kruse kunde af os udtage til Officiere de dueligste.

6. At Mehlstæd ei er Bøndergaard og aarsagen til vor ansøgning haver vi forhen allerunderdanigst forklaret.

7. Hvad vores omhygelighed i krigstiider haver været kand føres mange beviiser paa, at vi efter allerunderdanigst skyldighed, som Reedelige og tro Deris kongl. Mayst. undersaatte haver undsadt fæstningen med saameget os var muelig af Proviant etc: men paa hvad maade vi haver fraveendt Svanniche-byes Borgere deris næring ved vi ei, vist er det at fæstningens beboere kjøber Proviant med videre deris behøvende; hvor de faaer best og for billig priis.

8. Svanniche Borgeres skøn somhed at imellem de gode Hrr. betienter paa fæstningen som haver givet os attester paa vores allerunderdanigste Supplique, og os skulde være forstaaelse til negotie, vil vi og allerunderdanigst forhaabe at Deris kongl. Mayst. ei reflecterer paa; thi hvor skulle De, Deris kongl. Mayst. allernaadigst haver beordret til betientere og til Deris kongl. Mayst. embede er betroed, deris tanker hensigte til noget Deris kongl. Mayst. intrader til fornærmelse, eller Allernaadigste konge hvor skulde vi Deris kongl. Mayst. allerunderdanigst forbundne ringe undersaatte optenke sligt, det bevare os Gud fra: men dette og meere som udi deres Svanniche Borgeres allerunderdanigste Erklæring er indført er ikkun u-eboreedige? Præsumtioner.

Hvad sluttelig i Svanniche Borgeres, allerunderdanigste Erklæring betrefte, Saa henstilles det allerunderdanigst til Deris kongl. Mayst. allernaadigste Skiønsomhed, at hvor kunde Borgere faae bedre kjøb her paa landet om efter deris begiering Leverancen af øll, Brendevin, Søddevahre og Slagte qvæg alleene Bære (*være?*) bragt til fæstningen fra de nu værende kjøbstæder; Thi allernaadigste konge det er jo een tilstaaelig ting at Christians-øes beboere skulde da, som nu, have deris lives ophold, og hvis der skal kjøbes af bonden, naar een hver vel efter billighed betale; paa saadan maade vilde Svannicheboe vel ei heller at een fattig Soldat Reiser i land /: som ofte skeer :/ maatte overføre seg lidet til lives ophold. Hvad det er angaaende om Inquisitionen med Egerer paa fæstningen da Observerer Stædets Commendant samme vel. Dette Allernaadigste

Konge haver vi efter Erklæringens vidtløftighed
saaleedes allerunderdanigst besvaret; Efter dend
os fra højædle og velbaarne Hr. Amtmand Urne
paa begiering leveredemeret? Kopia hvorudi aller-
naadigst kand sees, at findes foranførte stridende Poster,
og var det og u-ventelig for os at faae bedre
Recommendation af deres Svanniche boe, end skeed u-helst?
som udi vores allerunderdanigste Supplique for
Deris kongl. Mayst. findes allerunderdanigst
anført, at de er os Contrair. Thi (*således*) lever vi udi
det allerunderdanigste haab, at Deris kongl. Mayst.
allernaadigst, efter vores allerunderdanigste
leverte Supplique, svar til os Gudhiems- og Mehlstæd-
boe, at vi Deris kongl. Mayst. ringe undersaater
ei skulde sent forarmes og Ruineris. Men og aller-
naadigst maatte forundes at søge vores næring
med tilførsel til Christians-øe som af alders tiid,
eller og allernaadigst meddeles kjøbstæds friehed
og Contribuere som bedre, med de omstændigheder
som vores allerunderdanigste Supplique udviiser
og forhen allerunderdanigst findes forklaret.

Allernaadigste konge see til og i Naade og
Bønhør os, herren den almægtigste Gud, vil visselig
sligt over Deris kongl. Mayst. og Høj-kongel: huus
med ald velsignelse rigelig belønne, hvilket vi og
efter allerunderdanigste skyldighed udi vores bønner
skal udbede, der vi udi aller dybeste Devotion, med
liv og blod til sidste døds minute lever

Deres Kongl: May.

Allerunderdanigste
Troe pligtskyldigste
Arve-undersaater

Gudhiem
paa Bornhollm
d: 27de Augusti 1749

Christen Hansen , Peder Andersen ,
Niels Andersen, Christen Pedersen

Underskrivere:

Christen Hansen Tranberg, 1710-1786, ID G15, fisker, Gudhjem, se VII.a.

Niels Andersen, 1707-1780, ID G32, fisker, Gudhjem

Peder Andersen Schou, 1727- efter 1787 (?)

Christen Pedersen, 1701-1771, ID G03, fisker , Gudhjem

Nævnt i teksten:

Jørgen Christiansen Kruse, 1686 - 1751, 1732 oberst , 1739 - 1751 kommandant på Bornholm, 1744 generalmajor.

Bemærkninger:

Denne tekst er heller ikke oversat til moderne sprog. Teksten er nok den mest knudrede af dem alle, men det faktiske indhold fremgår tydeligt.
Gudhjem tilbageviser i punkt 1 - 8 systematisk Svaneke's argumenter, men ikke meget nyt fremkommer af replikken.

#) Ordbog.o.d.d.s.: forprang: handel (til uofficielle priser) før den officielle åbning af et marked betegnede tidligere ulovligt opkøb af
landbrugsvarer uden for kjøbstæderne med henblik på videresalg til højere priser.

IX. Side 31 - 37, 7 sider. , 10 nov 1749. Indstilling.
Fra Amtmand Urne til Grev Reventlow

Deres Høy-Grævelige Excellence,
Høybaarne Herr Geheime-Conference-Raad,
Høystbydende Herr Stiftsbefalingsmand,

Herud inden følger hørsomst tilbage dende telsendte al-
lerunderdanigste Supplique fra Indvaanerne udi
fisker-leierne Gudhiem og Mellstæd her paa landet
Borringholm, om at nyde kiøbstæd-Rettighed, med
videre. Til sagens desto meere oplyslighed fant
ieg nødig bemeldte Supplique til Svaniche borger-
skab at communicere, anseende det syntes dennem
magtpaagiældende; hvornæst ieg over deres erklæ-
ring igien indhændtede Gudhiem-boernes Replique,
(Litt: A:et B:) hvilket begge deelee herved in Originali underdanigst
fremsendes - At Gudhiem nogen Tid skulle
have haft kiøbstæds rettigheder er (*overstreget: saa lidet*) af Suppli-
canterne ligesaa lidet beviist, som ieg med ald gior-
de umag og flid baade med at gennemsee de ved
amtet værende brevskaber saa og i andre maader
at efterspørge, haver kundet erlange ringeste kund-
skab om; men meget mere sees, at Gudhiem saavel-
som Melstæd ere bleven i mands-minde #) ikkuns
agtede for fiskerleier. Deres bygninger kand sellv
ikke regnes i allmindelighed for meget andet; I hvor-
vel Gudhiem er temmelig bebyggt og har nogle faae
lidet anseeligere huse, dog allesammen af lerr-
Nejge og Straa-Tage. Meelstæd, omtrænt ½ fierdings
vei derfra, bestaar af gandske faae og mest ringe fisker-
huse. I Gudhiem ligger en liden kirke, aller saa kaldet
Capelle, hvortil og Meelstæd boerne gaar; hvilken
Capelle er et annex til Øster-Laurskirke. Gudhiem
findes i Jordebogen ikkuns at være ansadt efter gamel
tid til 13: mænd, og hver at svare 7: dages-værker, som siden
er antagens til penge, for dem alle tilsamm. 18 Rdl. 92s.; 3)
endelig er kongelig allernaadigste Resoulution af 14de
April: 1694, som herføjede Document sub lit: C nærme-
re forklarer, ere samme dageværks penge bleven efter-
given med vilkaar, at de imellem Christiansø og
Bornholm til hans Majts. tjeneste forefaldende
Transporter skal af Gudhiemboerene forrettes. -
Af Gudhiem og Meelstæd fisker-leier er og i forrige
tider svaret ½ te: 1) (*tønde*) smør til kongen, men nu i mands-
minde ei bleven krævet; om af samme aarsag, som
pengene, eftergivet, kand ieg ei sige, efterdi amts-
brevskaberne intet derom formelder, imidlertid
bliver dog aarlig i regnskaberne saadan smør-skatt
til andrag ført - Gudhiems beboere deres antall
er, som ovenbemeldt, i forrige tidner ikkuns for
13tes mænd bleven regnet, derimod findes nuom-
stunder mange flere folk saavel som huse der,
man derfor dog ikke med meere skatt bleven belagde;
samt transporten, de forretter, maae nu (*overstreget: fall*) ved 7 mands
tallets forøgelse falde dem lettere; allerhelst de i
dend hidendtil (*overstreget: inden?*) vedvarende preds tid ikke har-
haft nær saamange transporter af giøre, efterdi in-
gen soldater imedens dend tid herfra landet til vagt
paa Christiansø overføres; de andre transporter falde
heller ikke saa meget hyppige fore: Saa de synes
nu omstunder ei at være taalige nok. Tilmed bli-
ver dend herfra amtstuen til Christiansø aarlig
destinert Proviant af rug og smør ved a parte
kongl: fartøjer, eller saa kaldede vandbaade, over-
bragte. Skulle nu meer bend? wete? tvende
fiskeleier, efter denne begiæring nyde fuldkom-
men kiøbstæd-Rettigheder, ville det uimodsigl:
geraade kiøbstæderne her paa landet, og besynder-

lig Svaneke, som dend nærmeste der i herriedet beliggende, til afbræk. Efter landets størrelses proportion og dend ringe forefaldende handling, synes her snarere at være allerede for mange købstæder, endsom af deris tall til nogen fordeel kunde raades at vordet forøget: Saa at det og eengang i forrige tider skal have nævnt under Project at formindske her købstædernes antall.

Svanike, som ligger Christiansøe nærmest, haver vist aldtid nydet dend fordeel frem for de øvrige købstæder har paa landet, at een eller flere af borgerskabet, hvem Comandanten paa fæstningen haver villet forunde det, have maattet forsyne dend der privilegerede kroe-mand med øll og brænde-vin; men, da det dependerer af Comandantens frivillige Disposition dereind, kand Svanike ikke egentlig paastaae at være deril besynderlig berettiget frem for de andre købstæder. Ja, om Commandanten endog fra fremmede stæder ville foranstalte dend behørende Provision, saae eig ikke, at nogen fra Bornholm kunde forname hamem det; skiønt Svanike borgerskab udi deres erklæring ligesom vill tilægee sig enn særdeles rettighed dertil. - Om Christiansøe aldrig var bleven bebyggt, maatte Svanike dog saavel som de øvrige købstæder ladet sig nu som før nøje med deres anden handel her paa landet.

Vel er i fordum tid Christiansøe, eller Ertholmen, bleven beregnet med sønder? Bornholms hartkorn og ansadt for 1 H: 3 Skpp hart-korn; men siden dend til en fæstning blev indrettet, er dette haartkorn i Matriculen bleven ført til afgang, og er nu som et separat land eller fæstning at ansee.

Dernæst ville det være heel betænkeligt at tvinge Christiansøes indbyggere eller Garnison, allenste paa et vist stæd at maatte købe deres behøvende levent Midler; thi saa kunde de selgende, formedelst saadant Monopolium, sætte saa høj priis paa varene, som dem lystede. Meget mere synes billigt, af bemeldte indbyggere, som snart ret? ingen ting til livets ophold kunde avle og opføde paa denne afsides liggende og mest af bare klipper bestaaende Øe, burde det meste meeligt favoriseres i at maatte søge deres behøvende vare sig forskaffet, hvorfra de bést kunne og ville:

Altsaa, da Gudhiem-boerne jevmlig med transport og ellers seiler over (*overstreget: over*) til Christiansøe, kunde dem og vel tillades at gaae indbyggerne der til haande med hvad Victualier blev bestillt at besørge dem opkøbte og tilkøbte her fra landet, ligesom hidendtil er skeet. Ikkun hvor sig i besønderlighed dend post anbelanger, at de maatte have frihed at sælge øll og brændeviin derovre, synes nok købstæderne, allerhelst Svanike, kunne have føje at klage sig derformedelst fornærmede, saasom derunder rettelig? kand gaae misbrug fore, at Gudhiem-boerne hemmelig tage øll og foremenlig brændeviin hos bønderne. Denne omstans har just givet oprindelse til de imellem Gudhiem og Svanike opkomne Disputer, da der blev opdaget, at brændeviin var bleven fra Bøiden#) bragt til Gudhiem. - Vel er det ingen her paa landet forbuden at brygge og brænde, eftersom her heller ikke nogen Consumptions forpagtning 4) saaledes som i andre kongelige Danske Provineier er indført; men dog bør saadan bryggen og brændvin

paa bøyden og i fiskerleyerne ikke skee til at drive handling dermed i Præjudice af kjøbstæderne, allerhelst da disse dog svarer en slags Consumtion: aarligen, under Navn af Malt-Accisse, skiønt en Bagatelle imod andre Stæder; thi det heele quantum for alle kjøbstæderne beløber sig ikkums til 90 Rdl. 2 S.; hvoraf Svanike byes anpart er 18 Rdl: - I fald en Gudhiem blev concederet at sælge øll og brændeviin til Christiansø: Vilde vel være fornøden dennem derfor strængelig blev forbuden enten at tage eller lade sig tilbringe slige drikke-vare af bønderne, men at det skulle enten være af deres egen bryggen og brænden; eller og at tage det i een af kjøbstæderne. Ved saadan forbydelse maatte vel være determineret en viss penge-straff tilligemed varenes Confiscation, i fald nogen bonde eller anden fra bøyden blev attrapperet eller overbeviist at have til Gudhiem eller Meelstæd henført deslige vare; I lige maade om nogen af Gudhiems eller Meelstæds beboere blev attrapperet eller overbeviist at til sig practicere slige vare fra bøyden, og at saadanne personer saavel fra bemeldte fiskerleier som fra bøyden skulle end ydermere til straff være i det tilkommende aldeles forbuden at brygge og brænde meere i sit huus. Forbrydelsen maatte være om saa meget strictere, som det er vanskeligt for kjøbstæderne at faae saadanne Contraventioner opdagede, da de ere langt fra fiskerleierne situerte, og bønder-gaardene ligger her støeviis og ikke i byer samlede, saa at det læt kand lade sig practicere allerhelst om natte-tider.

Men skulle end ydermere blive reflecteret paa Gudhiem og Meelstæd deres andragende til at erlange fuldkommen kjøbstæd frihed: da, foruden, som ovenberørt, her allerede er snart formange kjøbstæder i Proportion af dend liden handel paa landet forefalder, ville og adskillige inconvenientier være af befrygte til Præjudice af hans Mayst. told-intrader 2) samt (*overstreget: andre*) Contrabande vare; thi, saasom mange skibe for contraire vind og uveier skyld søge ind til Christiansø, kunde Gudhiem-boerne derfra aldtid under haanden forsvare? sig med kram-vare og med deres fartøjer indpracticere, efterdi paa Christiansø ingen told-betientere ere, der kunde visiter dem; med mindre Comandanten blev anbefalet dermed at føre nøje opsyn. Og var det ikke nok at de saaledes selv havde leilighed til at begaae underslæb, men kunde og hemmelig gaae andre dermed til haande her paa landet. De holder allerede suspecte i at begaae deslige Contraventioner og at drive under haanden adskillig smaae handel med salt, humble etc: ; bleve de nu privilegerte til kjøbstæds handel, er nok at formode, stærkere underslæb ville komme i drift, og skulle være besværligt at kunde dennem overbevise. Disse mine uforgribelige tanker indstiller i underdanighed til Deres høyrævelige Excellences høyere skiønsomhed og gottfindende; hvornæst ieg med største veneration og respect stedse forbliver

Deres
Høy-Grævelige Excellences

underdanige og ydmydigste
Tiener

J. C. Urne

Rønne
den 10de Novembr:
1749./.

På moderne dansk:

Vedlagt tilbagesender jeg den tilsendte ansøgning fra indbyggerne i fiskelejerne Gudhjem og Melsted om købstadsrettigheder med videre.

Til sagens yderligere belysning har jeg sendt ansøgningen til borgerskabet i Svaneke, som fandt det magtpåliggende at afgive en erklæring. Denne blev så sendt til Gudhjem for indhente deres bemærkninger hertil. Begge vedlægges i original (bilag a. og b.).

Ansøgerne har ikke bevist, at Gudhjem nogensinde skulle have haft købstadsrettigheder. Desuden har jeg selv undersøgt sagen grundigt med det eneste resultat, at Gudhjem og Melsted i mands minde (#) *mindst tilbage til 1669*) altid har været regnet for fiskelejer. Deres bygninger kan heller ikke regnes for andet. Selvom Gudhjem er ret bebygget og har enkelte mere anseelige huse, så er alt lerklinet og med stråtag. Melsted, som er omtrent en ½ fjerdingvej (*ca 1,9 km*) fra Gudhjem, består af ganske få og ringe fiskerhuse. I Gudhjem ligger en lille kirke, kaldet kapellet, hvortil også Melsted hører. Kapellet er et anneks til Østerlars kirke. I Jordebogen er Gudhjem fra gammel tid kun ansat til 13 mænd. Hver skulle yde 7 dagsværker, hvilket senere omsattes til i alt 18 rigsdaler og 92 skilling. 3) Endelig foreligger Kongens beslutning af 14 apr 1694 (bilag c.), hvor disse dagværkspenge blev eftergivet, mod at beboerne i Gudhjem forretter transporter mellem Bornholm og Christiansø i Kongens tjeneste.

Gudhjem og Melsted fiskelejer har tillige i fortiden betalt ½ tønne smør (*ca 65 kg*) til Kongen, men i mands minde (#) er dette ikke blevet indkrævet. Om denne skat også er eftergivet, har jeg ikke kunnet finde noget om i arkiverne, men i de årlige regnskaber føres denne smørskat fortsat.

I fortiden blev som nævnt Gudhjems befolkning kun ansat til 13 mænd, men i dag er der mange flere folk og huse, men Gudhjem er alligevel ikke blevet belagt med mere skat. Desuden er transportopgaverne blevet færre, idet der ikke mere overføres soldater til vagttjeneste på Christiansø og de andre transportopgaver er også blevet færre. Desuden bliver den årlige levering af rug og smør fra amtet til Christiansø nu transporteret af søværnet eller de såkaldte vandbåde.

Hvis disse to fiskelejer på denne baggrund får købstadsrettigheder ville det skade købstæderne, især Svaneke, som ligger i samme herred. I forhold til landets størrelse og dets ringe handel er der allerede for mange købstæder, og det har tidligere været undersøgt at formindske antallet. Svaneke, som af købstæderne ligger Christiansø nærmest, har så vidt vides altid haft en fordel frem for de øvrige købstæder, idet en eller flere købmænd efter kommandantens bestemmelse har forsynet den privilegerede kromand på Christiansø med øl og brændevin. Men det bemærkes, at det er helt op til kommandantens egen bestemmelse at vælge leverandør, så Svaneke kan ikke påberåbe sig en særlig ret i denne henseende. Hvis fæstningen ikke var blevet placeret på Christiansø, måtte Svaneke og de øvrige købstæder jo lade sig nøje med den øvrige handel.

Tidligere var Christiansø, eller Ertholmene, henregnet med 1 hartkorn og 3 skæpper til Sønder herred, men efter fæstningens anlæggelse (*i 1684*) er dette slettet fra matriklen og regnes nu for et selvstændigt område eller fæstning. Det ville i øvrigt være meget betænkeligt at tvinge indbyggerne på Christiansø til at købe deres fornødenheder et bestemt sted, idet et sådant monopol kunne misbruges til at forhøje priserne. Det er rimeligt, at disse indbyggere, som næsten intet selv kan avle på denne golde klippeø, kan indkøbe deres fornødenheder, hvor de selv vil og kan. Gudhjem, som jævnligt sejler til Christianø, bør derfor fortsat have tilladelse til at hjælpe indbyggerne med at handle med (*op- og tilkøbe*) og bringe viktualier fra Bornholm, men ikke øl og brændevin, idet købstæderne, især Svaneke, har ret i deres klage, at Gudhjem med en sådan tilladelse hemmeligt ville kunne medtage øl og formentlig også brændevin fra bønderne på landet. Denne omstændighed har netop givet anledning til uenighed mellem Gudhjem og Svaneke, efter at det blev opdaget at brændevin fra bønderne blev bragt til Gudhjem.

Det er rigtigt, at der på Bornholm ikke er indført forbrugs-eneret 4), således som det er sket i andre af Kongens provinser, hvorfor det ikke er forbudt nogen på Bornholm at brygge og brænde. Men en sådan produktion på landet og i fiskelejerne må ikke ske med handelsformål og derved skade købstæderne, også fordi disse betaler en årlig afgift, kaldet maltskat, skønt denne kun udgør en bagatel i forhold til andre steder: For alle købstæderne kun 90 rigsdaler og 2 skilling, hvoraf Svanekes andel er 18 rigsdaler.

Såfremt Gudhjem skulle tillades at sælge øl og brændevin til Christiansø, måtte det forudsættes, at det udelukkende var fra egen produktion eller varer indkøbt fra købstæderne. Blev dette ikke overholdt, måtte der fastsættes en vis bødestørrelse, og varerne måtte tillige konfiskeres, både i det tilfælde, at en bonde blev opdaget i at levere til Gudhjem eller Melsted, eller nogen af dets indbyggere opkøbte øl eller brændevin fra landet. Desuden skulle vedkommende fremover forbydes at brygge og brænde i eget hus. Forbrydelsen måtte tillige straffes mere, fordi det ville være vanskeligt for købstæderne at opdage, idet der er langt til fiskelejerne, og bøndergårdene ligger spredt og er ikke samlet i landsbyer, hvorfor det uden risiko kunne gøres om natten.

Skal jeg yderligere overveje ansøgningen fra Gudhjem og Melsted om at få fuld købstadsret, så vil jeg anføre, at der allerede er for mange købstæder i forhold til handelens størrelse, samt at det formentlig ville skade Kongens toldindtægter og kontrollen med kontrabander, idet der ikke er nogen toldkontrol på Christiansø. Da mange skibe på grund af vejret søger havn på Christiansø, kunne Gudhjem altid dække sig ind under udveksling af lovlig varer med disse, medmindre kommandanten pålægges at holde nøje øje med dette forhold. Fik Gudhjem således god mulighed for at begå underslæb i forhold til Christiansø, kunne de også hjælpe andre på Bornholm. Gudhjem mistænkes allerede for sådanne forhold og for at drive hemmelig småhandel med salt og humle, etc. Fik de nu privilegeret købstadshandel må det formodes, at dette ville blive forværret og ville blive mere vanskelig at komme til livs. Med disse uforgribelige tanker fremsender jeg sagen til Deres vurdering.

Med respekt,
J. C. Urne

Johan Christian Urne, 1705 - 1787, amtmænd på Bornholm 1740 - 1778.

#) Den Store Danske Ordbog: Af Bygd, Bøj(g)d, nærmest: mindre bebyggelse uden landsbymæssigt præg. Altså: fra de omliggende gårde.

1) Gyldendal, Den store: Chr5, 1683 definerer en øltønde (til øl, smør, mv.): 136 potter: 131,5 l.

2) Gyldendal, Den store: **intrade**, (jf. sp. entrada, af lat. intrata), statsindtægt.

3) 13 mænd skulle hver betale 7 dagsværker, senere omsat til 18 rigsdaler og 92 skilling. 1 rigsdaler er lig 96 skilling.

Ydelsen udgør således ca. 1 rdl 44 sk pr. mand eller 20 sk pr dagsværk.

4) *Consumtion forpagtning: Her oversat til "forbrugs-eneret"*

V. Side 14 - 15, 2 sider.

Uden dato og underskrift. Bilag til amtmænd Urnes skrivelse, 10 nov 1749.

Lit: C.

Extract af det Kongelige Rente-Kammer allerunderdanigste Forestilling og derpaa følgende Resolution under 14de Aprilis 1694.

/4.

Paa Borringholm er et fiske-leje, som kaldes Gudhiem, og skylder aarlig efter Jordebogen for DagsVærker 18 rd 92 sk.; samme Fiske-leje ligger nærmest til at giøre Transport fra Landet til fæstningen Christiansø, hvor til de og aldtid har været brugt, og naar enten Garnisonen afløses eller Provision did overføres, maae de det forrette med deres Fartøje, hvorimod de skal paastaae at befries for de udi Jordebogen tilreignede Dagsveiker, medmindre dem ellers for deres Reiser hvergang maatte betales, hvilket de og heller skulde ville saa; saasom de langt over Dags-veiks-Pengene aarlig ville beløbe: Ville derfor allerunderdanigst fornemme Eders Mayst. allernaadigste Villie, om de ikke for ermeldte 18 rd: 92 sk: aarlig at udgive maatte befries og derimod være forpligtede at forrette ald paakommende Transporter til og fra Christiansø, saa ofte dend til Eders Mayst. Tieneste maatte behøves; i synderlighed saadan Transport langt højere ville paaløbe; og tilmed skal de fleeste af Indbyggerne være af Skaanske og Bleginske Nationer, som i sidste krig sig der skal have undladt og derfor skal paastaae de samme Friheder for Skatter, som andre Skaanske allernaadigst paa visse aaringer ere forundte . /.

/ Verte: (lat., imperativ af vertere. Inden for musik om nodeblad: vend bladet!)

Allernaadigste Resolution.

/4. De Atten Rigsdaler 92 sk: maae aarlig afkortes udi Jordebogen, hvorimod Fisker-Leiets Indbyggere skal være forpligtede uden nogen betaling at forrette Transporten til og fra vores Fæstning Christiansø, saa ofte det til vores Tieneste udfordres./

På moderne dansk:

Uddrag af Rentekammerets indstilling og den efterfølgende (*Kongens*) beslutning under 14 apr 1694.

...

4. Fiskelejet Gudhjem på Bornholm skal efter jordebogen årligt betale 18 rigsdaler og 92 skilling i dagsværk. Fiskelejet er nærmest Christiansø og har derfor altid været pålagt at gennemføre transporter med deres både af garnisons- afløsninger og proviant til fæstningen.

Fiskelejet anmoder nu om at blive fritaget for at betale ovennævnte dagsværker. I modsat fald vil de opkræve betaling for hver transport, hvilket årligt langt ville overstige de 18 rigsdaler og 92 skilling, hvorfor de faktisk foretrækker denne løsning. Vi foreslår derfor, at de, som compensation for fritagelsen for dagsværkspenge, skal forpligte sig til uden betaling at foretage al transport til og fra fæstningen, så ofte denne tjeneste for Kongen er nødvendig.

Desuden anføres, at de fleste indbyggere i Gudhjem siges at være flygtet fra Skåne og Blekinge efter sidste krig, hvorfor de mener at have samme ret til skattefrihed som andre tilsvarende Skåninger.

---vend:

Beslutning.

4. De årlige 18 rigsdaler og 92 skilling jævnfør Jordebogen skal ikke betales, men samtidig skal fiskelejets indbyggere uden betaling forrette al transport til og fra Christiansø, så ofte Vi kræver det.

Bemærkning:

6 dec 1684:

Kong Christian d. 5. gav flygtninge fra skånelandene skattefrihed for dem som nedsatte sig i en dansk købstad.

1692, 01 aug:

Østre Herredsting fritog - med henvisning til ovenst. - 1. Avg. 1692 de to Nablejer Gudhjem og Mælstad for deres syv Dagværkers Penge, efter som (amtsforvalterens bemærkning) Indbyggerne alle var Skaaninger og Blegingsfarer (se Zartmann, BS 8, 1913)

1694, 24 apr:

Kongen tog Herredstingets Kendelse til Følge og efterlod 24. April 1694 Gudhjem disse aarlige 19 Rdl. (Se ovenst. Rentekammerets indstilling under 14 apr 1694.)

(en Rigsdaler var 96 skilling, så 18 Rigsdaler og 92 skilling er næsten 19 Rdl.)

Bemærk dog, at Gudhjem og Melsted i 1694 ikke var en købstad - og har faktisk aldrig været det. Kongens generelle forordning om skattefritagelse for skåninger og blekingsfolk af 6 decr 1684 omtaler også kun skattefritagelse ved tilflytning til en købstad i Danmark. Men Rentekammeret og Kongen traf altså en analog beslutning i det konkrete tilfælde med Gudhjem. Men de fik jo i dette tilfælde noget til gengæld!

IV. Side 13 1 side.

Uden dato og underskrift.

herom gjort forestilling til Kongen

d18 Aug 1710.

Det kan ikke ses, hvad "herom" henviser til, men det er formentlig ovennævnte sag fra apr 1694.

resten af siden: Blank.

II. Side 8 - 9 2 sider, henviser til Lit. A., B., og C., 17 apr 1750, Indstilling.

Fra Grev Reventlow til Kongen.

Stormægtigste Allernaadigste
arvekonge og herre!

Over vedfulgte allerunderdanigste
Supplique (*officiel ansøgning*,), fra Gudhiem og Mellsted
beboere paa Landet Bornholm, hvorudi
de allerunderdanigst søger, om at
nyde købstæd Privilegier, haver
jeg indhentet amtmænd Urnes be-
tænkning, hvilken med tilhørende
Bilagere, under Lit A: B: og C:, til-
lige allerunderdanigst følger, Og
da samme (*Urnes betænkning?*) falder derhen, Det om
denne Supplicanternes (ansøgernes) Ansøgning

Blev allernaadigst accorderet (bevilget), Vilde de afsagn paa landet værende købstæder og fornammelig Svanniche, som ikkun skal ligge 1½ miil fra Gudhjem derved blive præjudiceret (*købstæderne dømt på forhånd/voldt skade mod*), det og synes, at de allerede paa landet Bornholm værende 7 fattige og smaa købstæder, neml: Rønne, Nexø, Svanniche, Hasle, Aae-Kirchebye, Sandvig og Allinge, er meere end nok, paa dette lidet land, Saa (*således*) indstilles allerunderdanigst til Deres Kongl: May. allernaadigste velbehag, hvorvit som Supplicanternes ansøgning, maae vorde laged i allernaadigste Reflection (*overvejelse*). Jeg forbliver udi allerdybeste Devotion (*hengivelse*)

Deres Kongelige Maiestæts

allerunderdanigste
troeplygtskyldigste
tiener

(underskrift mangler, men skrivelsen er fra Grev Reventlow)

Frisenvold
dend 7de April 1750:-

På moderne dansk:

Vedlagt ansøgning fra Gudhjem og Melsted om købstadsrettigheder. Jeg har anmodet Amtmand Urne om notat i sagen, som vedlægges tillige med bilag A., B., og C. Amtmand Urne finder, at en bevilling ville skade de øvrige købstæder, specielt Svaneke, som kun ligger 15 km fra Gudhjem. Tillige finder han, at de nuværende 7 fattige og små købstæder, Rønne, Nexø, Svaneke, Hasle, Åkirkeby, og Allinge-Sandvig er mere end nok på Bornholm. På dette grundlag indstiller jeg hermed sagen til Kongens overvejelse og beslutning.

Bilag A: Svanekes erklæring af 9 maj 1749 (VIII)

Bilag B: Gudhjems replik af 27 aug 1749 (I)

Bilag C: Amtstuens ekstrakt af Kgl. Forordning af 1694. (V)

Skrivelsens forfatter:

Conrad Ditlev Reventlow (1704-1750), geheimekonferensråd og hvid ridder, præsident i Højesteret og stiftamtmand over Sjællands Stift. Kom som den første stiftsamtmand nogensinde på besøg på Bornholm fra 1 jun 1750 - 24 jul 1750, hvor han døde i Rønne (se BS3, 1908).

Frisenvold ved Randers var i Reventlow-slægtens eje. Aktstykke II har dato men ingen underskrift, men må være fra grev Reventlow.

Dronning Anna Sophies halvbror, Christian Ditlev Reventlow (1671-1738) deltog som general i Den Store Nordiske Krig. Han fik i 1722 af kongen tildelt baroniet Brahetrolleborg på Fyn, og oprettede grevskabet Christianssæde på Lolland, samt stamhusene Frisenvold og Krenkerup. Christian Ditlev Reventlow giftede sig med Jørgen Skeels kun 17-årige enke Benedicte Margrethe Brockdorff der havde en betydelig formue, og et talent for at forøge den yderligere. Ægteparret efterlod ved deres død store rigdomme i gods og rede midler, som i alt udgjorde en værdi af 744.000 Rdl. Dertil kom grevskabet Reventlow, et palæ i København, samt baroniet Brahetrolleborg, som gik direkte videre til den ældste søn, *geheimekonferensråd og hvid ridder, Conrad Ditlev Reventlow (1704-1750), præsident i Højesteret og stiftamtmand over Sjællands Stift*. Han giftede sig med Vilhelmine Augusta, prinsesse af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Plön (1704-1749), og fik sønnen Christian Ditlev Reventlow.

Grev Reventlows indstilling af 7 apr 1750 til Kongen er formentlig aldrig fremsendt. I alle fælde havde han et møde med Gudhjem (formentlig i Rønne) den 4 jul 1750, hvor Gudhjem mundtligt forelagde deres anmodning, hvorpå han bad Gudhjem at fremsende yderligere oplysninger i sagen, hvilket de gjorde nedenstående:

III. Side 10 - 12, 3 sider., 8 juli 1750. Yderligere erklæring om næring og andre oplysninger i sagen.

Fra Gudhjem til Grev Reventlow.

No 43.

Deris HøyGrevelige Excellence
Høy og Velbaarne
He (*excellence*)- Geheime Conference Raad
Geheime-Raad og Stift
befalingsmand
Hr. Greve af Reventlau

Naadige og Høystbydende Herre!

Vi fattige Gudhiems og Mehlstæds Indvaanere
haver ved allerunderdanigst Supplique til hans
kongl. Mayst. af 12de Marti 1749er Demontrerit
og derved allerunderdanigst bønfaeldet at maatte
allernaadigst nyde kiøbstæds Previlegium
eller tilladt at bruge vores næring og med
til førsel til fæstningen Christiansoe samt
bevilget at brande brandevin og brygge øll til
hans fornødenhed og udsal. Deres Høy Greve-
lige Excellence ved sin Højst Naadigste Næværel-
se hos os nest afvegte 4de Juli haver Naadigst
paa vores mundtlig andragende erfordret
enn skriftelig oplysning, at hvad beskaffenhed
vores næring er og aarsagen til vores an-
søgning, da er hermed vores underdanigste
forestilling og forklaring saaleedes:
Indvaanere de fleeste ere kundsk fattige folk
og bruger fiskerie, hvilken handtering vilde falde
gandske liden til underhold, om vi ei naadigst maatte
forundes at bruge som af ældgammel tiid vores
næring og med lidt brendevins brending og øl
brygning til udsal og indførsel til fæstningen,
helst vi som dend nærmeste og bekvemmeligste
stæd man aarlig tilføre til Guarnisonen og be-
tienterne det meste hvad de af føde vahre og brand-
sel behøver. Hvad Svannikke Borgere imod
os haver proponerit kand højst naadigst er-
fahres at det er alleene af een had og er
u-rimelig; Da de dog ikkun haver et pahr
baade som de sielden seigler med til fæstningen
men vi med vores baade gjør kongens ægter
nu naar udfordres, og ligeledes forhen i krigs-
tiider haver indført til fæstningen fornøden
Proviand; Af forreskrevne omstændigheder
og aarsag flyder denne underdanigste bøn
til Deres høy grevelige Excellence, at end
skiøndt Svanniche Borgere udi deris indleverte Sup-
plique af 6te Mai 1749 (*bem: var dateret 9 maj*) haver stridet her imod,
forehavende mange u-rimelige ting, som vi og
ved allerunderdanigste erklæring Post viis
haver besvaret og sandfærdig anført dend Rette
omstændighed hvorledes det befindes og er, hvilken
vi efter Hr. amtmands Urnes begiering ham til
videre Recommendation er bleven levert, og naar
samme naadigst eftersees og vores derudi førte
Rætte forklaring antages, kand Svanniche Borge-
res andragende ei ansees hinderlig til vores
allerunderdanigste begierings allernaadigste bøn-
hørelse. Naadigste herre see derfor i
naade til os og vær os behielpelig, at os
allernaadigst maatte forleedes som før nævnt
enten Kiøbstæds frihed da vi gierne vil Contri-
buere som andre Borgere, /: og det var fæstningens
betienter og Guarnisonen til største faveur,
skulde ei heller efter Svanniche Borge-
res meening drage noget ondt følge efter sig i henseende til
Contraband vahres indførsel, vi ere hans
Mayst. Eedsorne undersaater, saavel som de, og ei
skal giore noget u-anstændig hans Mayst.
Intrader til nogen fornærmelse :/ Eller og

os maatte vorde tilladt vores næring og brug
som af ældgammel tiid været havn, paa
det vi med Kone og børn kunde Subsistere
og have brødet. Hvilken vores underdanigste
begiering Deres høj grevelige Excellence paa
beste maade for Hans kongl. Mayst. naadigste
vilde andrage, og Recommendere Indlagde
allerunderdanigste Supplique til allernaa-
digst bønning i hvad videre forklaring
som til denne vores billige ansøgning maatte,
fornøden gøres findes i forbende? allerun-
derdanigste Supplique og dend siden til
Hr Amtmanden leverte Erklæring. Vi
venter een høj gunstigste Assistance og
med dybeste Submiss forbliver

Deres Høygrevelige Excellence
Høj Welbaarne
Naadigste og Høystbydende Herre

Underdanigste
tienere

Paa samtlige Gudhiems og Melstæd
indvaaneres vegne

Rønne
d: 8de Juli 1750er

Christen Hansen, Thor Pedersen,
Niels Andersen, Peder Pedersen

*Christen Hansen Tranberg, 1710-1786, ID G15, fisker, Gudhjem, se VII.a.
Thor Pedersen, 1722-1794, ID T104, bonde og underofficer ved herredskomp.
Niels Andersen, 1707-1780, ID G32, fisker, Gudhjem
Peder Pedersen, 1704-1768, ID T077, fisker, Gudhjem, bror til ovenst.*

Bemærkning til teksten:

De er blevet ganske gode i Gudhjem til mere klart at fremme deres egen sag. Deres erklæring omsættes ikke til moderne dansk, da teksten er ganske klar.

Det bemærkes, at amtmand Urnes indstilling af 10 nov 1749 ikke blev fulgt. Han anbefalede jo ganske klart, at Gudhjem ikke burde have Købstædsrettigheder eller en særrettighed. Men Grev Reventlow syntes at have sympati for Gudhjems ønsker, hvorfor han hørte direkte på dem 4 jul 1750, hvorefter de skrev ovenstående erklæring. Imidlertid døde Grev Reventlow, stiftamtmand over Sjællands stift og amtmand over Københavns amt, allerede 24 juli 1750 i Rønne, så måske er sagen endt der! men:

Vi ved, at Gudhjem IKKE fik købstadsrettigheder, men jeg er næsten sikker på, at sagen endte med, at Gudhjem fik en særskilt ret til (fortsætte med) at sælge forsyninger, herunder øl og brændevin, til Christiansø. Det bliver spændende at se, om dette holder vand, enten når vi finder Kongens endelige beslutning - hvis den findes -, eller når vi på anden måde får mere kendskab til Gudhjems leverancer til Christiansø efter 1750.

P. E. Tranberg,
4x tipoldebarn til Christen Hansen Tranberg.